

ÚVOD

Sporné a nesporné řízení

1. V rámci nalézacího řízení se tradičně rozlišuje mezi sporným a nesporným řízením. Naše terminologie je chápána jako dva druhy nalézacího civilního řízení; naproti tomu rakouská a německá literatura výraz civilní proces vyhrazuje pouze pro sporné řízení upravené v civilním řádu soudním, a na stejnou úroveň (tedy nikoliv jako druh civilního procesu) řadí řízení nesporné (v Rakousku označované jako *Außerstreitverfahren*, v Německu – pod vlivem obecnoprávního pojmu *iurisdictio voluntaria* – jako *freiwilliger Gerichtsbarkeit*). Rozdíl je však spíše terminologický; jak v případě užšího, tak i v případě širšího přístupu k pojmu civilního procesu totiž není pochyb o tom, že sporný a nesporný proces jsou **dva rovnocenné druhy nalézacího řízení** určeného k projednávání a rozhodování **civilních věcí** (viz např. Klicka, Oberhammer, Domej, 2014, s. 3). V tom se dnešní náhled na vztah sporného a nesporného řízení podstatně odlišuje od přístupu, který byl zastáván dříve a který se promítl i v nesporném patentu (z. č. 208/1854 ř. z.). Tento zákon v § 2 bodu 7. mj. umožňoval, aby soud odkázal strany na pořad práva, tj. na sporné řízení, popř. v § 18 dával možnost učinit výhradu projednání věci ve sporném procesu, v důsledku čehož ani právní moc soudního rozhodnutí v nesporném řízení neměla stejný význam jako právní moc rozhodnutí soudu sporného. V tom se promítalo chápání nesporného řízení spíše jako smířčího soudnictví, jehož výsledek bylo možno zvrátit v následujícím sporném procesu, tj. jako jakéhosi předběžného řízení před smířčím soudcem (srov. Neumayr, 2012, s. 1, Rechberger, 2013, s. XXXVI).

2. Navzdory klíčovému významu rozlišování sporného a nesporného řízení neexistuje jednoznačná shoda na **třídícím kritériu**. Podle jednoho z názorů odlišuje oba druhy nalézacího řízení jejich **účel**. Zatímco sporné řízení slouží k tomu, aby byla poskytnuta ochrana právní sféře, do níž již bylo zasaženo, nesporné řízení má funkci preventivní: má za úkol předejít porušení práva v budoucnu. Podle jiného názorového proudu je rozhodujícím kritériem **povaha soudního rozhodnutí**: má-li rozhodnutí povahu deklaratorní, jde o řízení sporné, rozhoduje-li soud konstitutivně, jedná se o řízení nesporné. Jak teorie preventivních účinků nesporného řízení, tak i teorie konstitutivní povahy rozhodnutí v nesporném řízení má své nedostatky, pro které nemůže ani jedna z nich obstát v roli jednoznačného a bezvýjimečného třídícího kritéria. O převažujících

pozave preventivního působení a konstitutivního rozhodování v nesporném řízení však není pochyb.

3. Jednoznačně vymezení sporného a nesporného řízení ztěžuje či možná vylučuje to, že zákonodárce – zdaleka nejen v České republice – do režimu nesporného řízení přidává stále nové agendy, u nichž lze jenom obtížně najít jednotící prvek, který je spojuje. Z pohledu právního vývoje tvořily **tradiční jádro** nesporných řízení **záležitosti dědické, poručenské a opatrovnické**. K nim byly postupem času přiřazeny další druhy řízení. V současnosti se v literatuře spatřuje jádro právní úpravy nesporných řízení ve věcech, v nichž je ve **veřejném zájmu** nezbytná **aktivní soudcovská intervence ve prospěch osob vyžadujících zvláštní ochranu**. Sem patří především věci manželské, věci péče o nezletilé a opatrovnické záležitosti. Vedle toho však do nesporného řízení náleží i další záležitosti, v nichž se tato myšlenka právní péče projevuje méně, či vůbec. (Viz Klicka, Oberhammer, Domej, 2014, s. 3).

4. Vzhledem k tomu, že je prakticky nemožné najít společné znaky všech druhů nesporných řízení, je zřejmě vhodnější pokusit se vymezit řízení sporné. Tento postup ostatně odpovídá tomu, že – oproti představě tvůrců zákona o zvláštních řízeních soudních – **je řízení buď sporné, nebo nesporné, a třetí možnosti není**. Nesporné řízení v tomto naprosto převažujícím pojetí představuje takové řízení, které nemá povahu řízení sporného, tedy nesporné řízení. V naší literatuře viz Štajgr, 1969, s. 55: „...jde o pouhý negativně vyjádřený pojmový protějšek řízení sporného... Nesporným řízením je každé jiné soudní, resp. notářské řízení než sporné řízení.“ (Ze zahraniční literatury např. Fasching, 1984, s. 60, Neumayr, 2012, s. 1, Mayr,; Fucik, 2013, s. 30). Pokud proto určité řízení nenaplnuje pojmové znaky řízení sporného, bude je nutno považovat za řízení nesporné. Žádný další druh „zvláštních“ řízení neexistuje, stejně jako „smíšená“ řízení, vykazující prvky řízení sporného i nesporného.

5. V literatuře se obvykle zdůrazňuje, že pro **sporné řízení** je charakteristické to, že je lze zahájit výlučně jenom na návrh, že zjišťování skutkového stavu je ovládáno projednací zásadou a konečně že nakládání řízením a jeho předmětem umožňují stranám dispoziční zásada. Nastíněné vlastnosti civilního sporného procesu však do značné míry vyplývají ze základního strukturálního principu, jenž se v daném druhu řízení uplatňuje, jakož i z povahy věcí, které se v nich projednávají. Sporné řízení je založeno na **systému dvou stran v kontradiktorním postavení**. Proti sobě stojí strana žalující a strana žalovaná jakožto dva vzájemní odpůrci, kteří usilují o dosažení protikladného výsledku řízení. Protichůdný zájem obou stran je základním motivem jejich procesní

činnosti a umožňuje také to, aby na ně byla přenesena iniciativa a odpovědnost za objasnění skutkového základu rozhodnutí. Systém dvou stran v kontradiktorním postavení je tedy předpokladem uplatnění zásady projednací; bez něj odpovědnost za objasnění skutkového stavu ze soudu na strany přenést nelze. Vedle tohoto strukturního principu je nezbytnou vlastností sporného řízení **formální pojetí účastníků**. Účastenství ve sporném řízení je chápáno ryze procesně a nezávisle na hmotném právu; absence hmotněprávního oprávnění nebo povinnosti na straně žalující nebo žalované povede k neúspěchu v řízení, ale na účastenství nemá vliv. O tom, kdo bude účastníkem, rozhoduje pouze žalobce; soud není oprávněn do takto stanoveného okruhu účastníků nijak zasahovat, tedy kupř. z úřední povinnosti nějakou osobu do řízení přibrat, či naopak účast někoho v řízení ukončit. **Systém dvou stran v kontradiktorním postavení a formální pojetí účastenství** jsou nezbytnými předpoklady toho, aby určité řízení bylo možno považovat za řízení sporné; **bez nich nelze vůbec o sporném řízení uvažovat**.

6. Důraz na systém dvou stran v kontradiktorním postavení a formální pojetí účastenství je v souladu s odpovědí na základní otázku pátrající po tom, proč je vlastně vůbec nezbytné, aby vedle řízení sporného bylo upraveno řízení nesporné. Lze přitakat názoru, který základní důvod spatřuje v úplné či částečné nevhodnosti civilního sporného procesu, založeného na systému dvou stran v kontradiktorním postavení, k projednávání některých civilních věcí (Mayr, Fucik, 2013, s. 25). V některých řízeních totiž dvě strany proti sobě nelze postavit buď vůbec (protože v řízení bude vystupovat jenom jeden účastník, např. v řízení o prohlášení za mrtvého), nebo jich sice bude více, ale vyostřit jejich spor do kontradiktorního režimu dvou stran nebude možné (např. několik dědiců téhož zůstavitele). Toto **hledisko – tedy zda se věc hodí k projednání v řízení založeném na systému dvou vzájemných odpůrců – by mělo být základním vodítkem pro řešení otázky, zda lze v nesporném řízení projednávat i jiné věci než ty, které vyjmenovává § 2**. K tomu viz výklad k věcem projednávaným v režimu zákona o zvláštních řízeních soudních.

7. Nastíněné pojetí vychází z institucionálního účelu nesporného řízení. Toto řízení na rozdíl od řízení sporného neslouží k řešení právních sporů mezi stranami, ale k utváření právních vztahů spíše trvalého charakteru, často vznikajících mezi osobami v rámci práva manželského, rodinného, dědického nebo v majetkovém společenství (srov. Mayr, Fucik, 2013, s. 31). Účelem civilního nesporného řízení je tedy spíše **uspořádání poměrů několika osob do budoucna, přičemž rozhodnutí soudu má konstitutivní charakter**.

8. Kontradiktornost postavení stran je dána procesním vymezením jejich rolí, nikoliv tím, zda mezi nimi je či není spor. Není proto pojmovým znakem nesporného řízení okolnost, že mezi účastníky nedošlo ke sporu. Budou-li se rodiče přít o to, komu z nich má být dítě svěřeno do péče, nebo půjde-li o spor mezi rodičem a nezletilým dítětem o výši výživného pro nezletilé dítě, budou i tato řízení považována za nesporná, přestože účastníci jsou v rozepři.

ZÁKON
č. 292/2013 Sb.,
ze dne 12. září 2013
o zvláštních řízeních soudních

ve znění: zákona č. 87/2015 Sb.

Parlament se usnesl na tomto zákoně České republiky:

ČÁST PRVNÍ
OBECNÁ ČÁST

§ 1 Úvodní ustanovení

(1) Podle tohoto zákona projednávají a rozhodují soudy právní věci stanovené v tomto zákoně.

(2) Nestanoví-li tento zákon jinak, použije se občanský soudní řád.

(3) Nevyplývá-li z povahy jednotlivých ustanovení něco jiného, použijí se ustanovení tohoto zákona vedle občanského soudního řádu.

I. Problémy nastolené § 1 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních

1. Podle § 1 odst. 1 z. ř. s. mají soudy v režimu zákona o zvláštních řízeních soudních projednávat věci „stanovené“ v tomto zákoně. Stanovenými věcmi mají být zjevně záležitosti vypočtené v § 2 z. ř. s. a dále upravené ve zvláštní části tohoto zákona. V této souvislosti vznikají dvě základní otázky:

- jaká je povaha řízení podle zákona o zvláštních řízeních soudních;
- spadají pod režim zákona o zvláštních řízeních soudních skutečně všechna řízení uvedená v § 2 z. ř. s., a žádná jiná?

II. Povaha řízení podléhajících režimu zákona o zvláštních řízeních soudních

2. Civilní nalézací řízení může mít charakter procesu sporného, nebo nesporného; třetí možnosti není. Existenci dalších „zvláštních“ řízení či jakýchsi řízení smíšené povahy je nutno odmítnout. K tomu viz úvod. Zcela logicky se proto klade otázka, zda řízení, která upravuje zákon o zvláštních řízeních soudních, jsou jenom řízení nesporná, nebo zda reguluje také řízení sporná. Vzhledem k tomu, že bez **systemu dvou stran v konktradiktorním postavení a formálního pojetí účastníků** nelze řízení považovat za sporné, je pro odpověď na položenou otázku v prvé řadě rozhodující to, z jakého strukturálního principu vychází pojetí účastenství.

3. Podle § 6 z. ř. s. je účastníkem navrhovatel a ten, o jehož právech nebo povinnostech má být v řízení jednáno, nebo navrhovatel a ten, kterého zákon za účastníka označuje. Ať již se v řízení použije prvá nebo druhá definice, vždy platí, že pokud se řízení neúčastní někdo, o jehož právech a povinnostech má být v řízení jednáno, soud jej z úřední povinnosti za účastníka řízení přibere, a naopak, účastní-li se řízení ten, o jehož právech nebo povinnostech se v řízení nejedná, soud jeho účast v řízení ukončí (§ 7 z. ř. s.). Od těchto pravidel se žádné z řízení upravených v zákonu o zvláštních řízeních soudních neodchyluje. Účastenství v některých řízeních upravených v zákonu o zvláštních řízeních soudních proti sobě sice někdy staví navrhovatele a odpůrce (viz komentář k § 6 z. ř. s.), avšak jejich zařazení mezi spory brání to, že se v nich většinou vyskytuje materiální pojetí účastenství, jakož i se sporným řízením naprosto neslučitelná možnost někoho do řízení z úřední povinnosti přibrat, nebo jeho účast naopak ukončit.

4. Vzhledem k tomu, že řízení jsou buď sporná nebo nesporná, a třetí možnosti není, je nevyhnutelný závěr, že **řízení, v nichž se postupuje podle zákona o zvláštních řízeních soudních, mají povahu řízení nesporných.**

III. Věci projednávané v režimu zákona o zvláštních řízeních soudních

5. Věci projednávané v režimu nesporného řízení podle zákona o zvláštních řízeních soudních mají povahu **civilních věcí**, tj. jde zásadně o záležitosti **soukromoprávní** povahy, popř. o nucený výkon exekučních titulů z nich vzešlých. Vymezení soudní pravomoci v § 7 odst. 1 o. s. ř. se vztahuje i na ně; viz „jiné právní věci“ zmíněné v tomto ustanovení. Veřejnoprávní záležitosti naproti

tomu zásadně patří do pravomoci správních orgánů, nikoliv do nesporného řízení. V některých případech je však civilní pravomoc v nesporných záležitostech rozšířena i na agendy spíše veřejnoprávního charakteru; viz např. detenční řízení, řízení o předběžném souhlasu s provedením šetření ve věcech ochrany hospodářské soutěže, či řízení o nahrazení souhlasu zástupce samosprávné komory k seznámení se s obsahem listin. Rozšířená civilní pravomoc se v těchto veřejnoprávních záležitostech opírá o § 7 odst. 3 o. s. ř.

6. O pozitivněprávní rozhraničení sporného a nesporného civilního řízení se pokouší § 1 odst. 1 z. ř. s. Podle něj mají soudy v nesporném řízení projednávat a rozhodovat **právní věci stanovené v tomto zákoně**. Zmíněnému pravidlu je nutno rozumět především tak, že civilnímu spornému procesu příznává postavení pravidelného způsobu projednávání civilních záležitostí. Tak, jako v mnoha jiných případech, však i zde snaha o vyčerpávající taxativní výpočet řízení odkázaných do režimu nesporného procesu přináší spíše nejasnosti a otázky, než jednoznačné řešení odpovídající principu právní jistoty. **Nelze totiž sdílet názor, že v režimu nesporného řízení mohou být projednávány pouze věci, o kterých to výslovně stanoví zákon o zvláštních řízeních soudních** (jak se domnívá např. Levý in Svoboda, Tlášková, Vláčil, Hromada, 2015, s. 1). Naopak se nabízí zvážit možnost, zda § 2 z. ř. s. nebude vhodné či dokonce nezbytné modifikovat v obou směrech, tedy něco k němu přibrat a naopak něco z něj ubrat. Konkrétně je nutno zodpovědět otázku, zda

- a) skutečně všechna řízení, ohledně nichž by se podle jazykového znění zákona (textu zákona o zvláštních řízeních soudních) mohlo zdát, že spadají pod režim zákona o zvláštních řízeních soudních, budou opravdu podle tohoto zákona jako nesporná řízení projednávána;
 - b) se mohou vyskytovat také řízení, která zákon o zvláštních řízeních soudních výslovně neupravuje, a přesto budou projednávána podle tohoto předpisu jako nesporné záležitosti (s případnými modifikacemi plynoucími ze zvláštních předpisů).
7. K oběma variantám viz následující výklad.

IV. Zúžení výčtu věcí projednávaných v režimu zákona o zvláštních řízeních soudních

8. Kategorii uvedenou na prvním místě reprezentuje řízení o **rozvod manželství**. Ohledně povahy tohoto řízení bývají v současnosti diskutovány různé názory, což je vyvoláno i zjevně nejednoznačnou představou zákonodárce stran toho, jakou povahu vlastně řízení o rozvod manželství má a jakým

předpisem má být regulováno. Důvodová zpráva k zákonu o zvláštních řízeních soudních na jedné straně zdůrazňuje, že zásluhou zákona o zvláštních řízeních soudních „budou všechna řízení týkající se rodinného práva (s výjimkou řízení ve věcech manželského majetkového práva a výživného mezi zletilými osobami, která probíhají čistě podle pravidel soudního řízení sporného) obsažena kompletně v jednom právním předpisu“, na straně druhé ale na jiném místě k nové regulaci řízení o rozvod manželství konstatuje, že „úprava je rovněž koncipována tak, aby umožňovala překlápění řízení o rozvod manželství z režimu rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu, který je někdy považován za obdobu řízení nesporného, do režimu rozvodu se zjišťováním příčin rozvratu, který se řídí občanským soudním řádem s procesními odchylkami v tomto zákoně soustředěnými v obecné i zvláštní části“. Zatímco na prvním místě důvodová zpráva směřuje k tomu, aby sporný i nesporný rozvod byly projednávány v režimu zákona o zvláštních řízeních soudních, na druhém citovaném místě odkazuje rozvodová řízení se zjišťováním příčin rozvratu do režimu občanského soudního řádu, ovšem zřejmě s představou, že i na tato řízení budou dopadat některá ustanovení zákona o zvláštních řízeních soudních a dále že je možné „překlápění“ sporného řízení v nesporné (za povšimnutí stojí výraz „překlápění“, neboť vcelku vystihuje úroveň zákona o zvláštních řízeních soudních).

9. Je tedy zřejmé, že úmysl zákonodárce nemůže posloužit ani jako pomocná interpretační metoda, neboť to, co zákonodárce projevil v důvodové zprávě, není úmysl jasný, ale naopak velmi nejasný (vnitřně rozporný), pokud vůbec nějaký. Za rozhodující nelze považovat ani okolnost, že text zákona v § 2 písm. p) z. ř. s. zařazuje mezi řízení upravená v zákoně o zvláštních řízeních soudních také řízení ve věcech manželských a partnerských, mezi něž § 371 písm. c) z. ř. s. pak řadí řízení o rozvod manželství. Z těchto ustanovení totiž nijak nevyplývá, zda má jít o všechna řízení o rozvod manželství, nebo jen o některá z nich. V této souvislosti je nutno připomenout ustálenou judikaturu Ústavního soudu (viz již Pl. ÚS 33/97), která zdůrazňuje, že jazykový výklad zákona představuje jenom prvotní přiblížení se obsahu právní normy; o tom, zda text zákona bude nutno interpretovat doslovně, restriktivně, nebo extenzivně, musí rozhodnout další metody.

10. V této souvislosti nelze přehlédnout, že jak obecná část zákona o zvláštních řízeních soudních, tak i samotná úprava řízení o rozvod **zcela vylučují možnost, že by řízení podle nich probíhající mohlo být považováno za řízení sporné**. Proti sporné povaze řízení mluví především pojetí účastenství v § 6, § 7 a 385 z. ř. s., úprava společného návrhu, připojení se k návrhu či odmítání

návrhu podaného někým jiným než manželem (§ 384 z. ř. s.), jakož i fakt, že řízení o rozvod odpovídá charakteristice většiny nesporných řízení, vycházející z toho, že v nesporném řízení soud typicky konstitutivním způsobem upravuje poměry několika osob do budoucna.

11. Za této situace jsou možná jenom dvě řešení. **Bud' budou režimů zákona o zvláštních řízeních soudních podléhat všechna řízení o rozvod manželství**, tedy nejen tzv. nesporné rozvody, ale i rozvody, v nichž strany zaujímají protichůdná stanoviska ohledně rozvratu manželství a záměru manželství rozvést; pak ale i takový tzv. sporný rozvod bude z procesního hlediska projednáván v nesporném řízení, neboť v předchozím odstavci zmíněné okolnosti pojmově vylučují toto řízení charakterizovat jako sporné. **Druhou variantou je, že režimů zákona o zvláštních řízeních soudních budou podléhat pouze tzv. nesporné rozvody, zatímco tzv. sporné rozvody se budou projednávat jakožto sporná řízení podle občanského soudního řádu.** Vzhledem k tomu, že důvodová zpráva k zákonu o zvláštních řízeních soudních se odvolává i zahraniční inspirace, je vhodné poukázat na to, že z nastíněné druhé varianty vychází § 93 rakouského *Außerstreitgesetz*; ten mezi nesporná řízení počítá pouze dohodnutý rozvod (*Scheidung in Einvernehmen*), zatímco sporný rozvod se projednává v režimu civilního řádu soudního.

V. Rozšíření věcí projednávaných podle zákona o zvláštních řízeních soudních

12. K věcem vypočteným v § 2 z. ř. s. mohou přibýt další řízení v tomto ustanovení neuvedená.

13. V první řadě si lze představit, že obdobný **výslovný odkaz do režimu nesporného řízení bude obsahovat jiný zákon než zákon o zvláštních řízeních soudních**; to je první rozšíření § 1 odst. 1 nad rámec jeho doslovného znění.

14. Ohledně druhého možného rozšíření se lze inspirovat rakouskou praxí. Rakouská úprava nesporných řízení totiž obdobně jako § 1 odst. 1 z. ř. s. stanovuje, že nesporná řízení se použijí jenom pro ty civilní věci, pro něž je to zákonem stanoveno (§ 1 odst. 2 *Außerstreitgesetz*). Ačkoliv i z tohoto ustanovení by se mohlo zdát, že k projednání určité záležitosti v režimu nesporného řízení je nezbytný výslovný zákonný odkaz, rakouská teorie ani praxe toto stanovisko nesdílí, a naopak uznává, že **některé věci logicky musí náležet do nesporného řízení, a to i kdyby chyběl výslovný zákonný odkaz** (Klicka, Oberhammer, Domej, 2014, s. 10, Mayr, Fucik, 2013, s. 42–43). Takto se v režimu nesporného řízení projednávají i bez výslovného odkazu např. soudní

úschovy podle § 1425 ABGB; obdobně tomu bylo i u nás za účinnosti obecného zákoníku občanského. Ostatně také v naší prvorepublikové literatuře Hora zastával k tehdejšímu § 1 odst. 1 zákona č. 100/1931 Sb., o základních ustanoveních soudního řízení nesporného, názor, že není vždy zapotřebí výslovného ustanovení zákona, ale postačí i **nepřímý odkaz** do nesporného řízení, což se děje např. tím, že zákon ukládá soudu postupovat z úřední povinnosti, na návrh, na žádost apod. (Viz Hora, 1931, s. 11). Znění zmíněného ustanovení bylo přitom velmi blízké formulaci § 1 odst. 1 z. ř. s., stejně jako je mu blízký shora parafrázovaný úvodní paragraf rakouské úpravy. Přesto jak současná rakouská, tak i naše prvorepubliková procesualistika doslovnou interpretaci těchto obdobných ustanovení odmítly a mezi nesporná řízení přiřadily i další věci, které podle jejich povahy do nesporného řízení patří, přestože je mezi taková řízení žádný zákon výslovně neřadí. Viz např. zmíněné úschovy.

15. Českého soudnictví se samozřejmě problém soudních úschov netýká, neboť řízení v této věci výslovně zákon o zvláštních řízeních soudních reguluje. Mohly by tím však být odstraněny jiné problémy, především v těch agendách, kdy **má soud konstitutivním rozhodnutím uspořádat do budoucna poměry mezi více účastníky**. Pro tato řízení je z hlediska vymezení účastnictví, skutkových tvrzení a návrhů stran nebo vázanosti soudu žalobou sporné řízení nevhodné, popř. někdy dokonce přináší prakticky neřešitelné situace. Týká se to např. **rozhodování sporů mezi spoluvlastníky navzájem, zřízení nezbytné cesty či sporů o stanovení hranic**. Všechny tyto agendy navzdory jejich povaze nejsou výslovně svěřeny do režimu nesporného řízení; jejich projednání ve sporném řízení je buď velmi obtížně možné díky deformaci vázanosti soudu žalobou za pomoci § 153 odst. 2 o. s. ř., nebo přináší prakticky neřešitelné situace (viz např. § 1030 odst. 3 obč. zák., který počítá i s odškodněním dalších osob). Právě proto, že se vyjmenované věci do sporného řízení nehodí, svěřuje je rakouská úprava výslovně do režimu řízení nesporného (viz např. Klicka, Oberhammer, Domej, 2014, s. 124). V českém právu obdobný výslovný odkaz sice chybí, ale rozšiřujícím výkladem § 1 odst. 1 z. ř. s. by bylo možno dospět k závěru, že do režimu nesporného řízení patří.

16. V nedávné judikatuře bylo mezi nesporná řízení zařazeno též **řízení o jmenování rozhodce** (R 42/11). Přijetí zákona o zvláštních řízeních soudních na jeho povaze nezměnilo samozřejmě vůbec nic, a proto lze z tohoto závěru rozhodovací praxe i nadále vycházet. Řízení o jmenování rozhodce podle § 9 z. r. ř. je tedy dalším příkladem řízení, které chybí ve výčtu § 2 z. ř. s., a přesto jde o nesporné řízení, v němž se bude podle zákona o zvláštních řízeních soudních postupovat.

17. Rovněž **řízení ve věcech dětí mladších patnácti let** podle § 89 a násl. zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, řadila dosavadní komentářová literatura a judikatura mezi nesporná řízení. Podle R 65/13 tr. „řízení podle hlavy třetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže je v principu svébytným občanským soudním řízením. Jde o nesporné řízení vycházející z právní úpravy řízení ve věcech péče o nezletilé vymezené v občanském soudním řádu (§ 176 a násl. o. s. ř.) s modifikacemi upravenými v § 89 až 96 zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Jde o netrestní reakci na spáchání činu jinak trestného za použití zvláštního okruhu opatření a jednání před ním probíhá za účasti speciálně vymezeného okruhu účastníků (v podrobnostech srov. Sotolář in Šámal, Válková, Sotolář, Hrušáková: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2011, s. 816–817)“⁴. Na povaze tohoto řízení se opět nezměnilo nic ani po přijetí zákona o zvláštních řízeních soudních. Stále se jedná o nesporné řízení, v němž se postupuje podle zákona o zvláštních řízeních soudních (takto je třeba číst odkazovací normu obsaženou v § 96 tohoto zákona), pokud zvláštní úprava nestanoví něco jiného. To platí znovu navzdory tomu, že řízení ve věcech dětí mladších patnácti let chybí ve výčtu, o který se dosti neúspěšně pokouší § 2 z. ř. s.

18. Charakteristice nesporných řízení odpovídá také **rejstříkové řízení** podle zákona o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob č. 304/2013 Sb. Z důvodové zprávy k tomuto zákonu ostatně vyplývá, že zákonem upravujícím občanské soudní řízení, který se subsidiárně na řízení o návrhu na zápis použije, je zákon o zvláštních řízeních soudních. Ani o tomto řízení se § 2 z. ř. s. nezmiňuje; přesto se v něm bude postupovat podle zákona o zvláštních řízeních soudních, pochopitelně s odchylkami vyplývajícími ze zvláštní úpravy, která má přednost.

19. Pro úplnost lze dodat, že rovněž **řízení podle části páté občanského soudního řádu**, v němž se přezkoumávají meritorní rozhodnutí správních orgánů v soukromoprávních věcech, má povahu nesporného řízení (byť to zjevně nebylo záměrem zákonodárce). Jeho úprava je však obsažena v občanském soudním řádu, a zákon o zvláštních řízeních soudních se proto nepoužije.

20. Lze tedy **shrnout**, že v režimu nesporného řízení podle zákona o zvláštních řízeních soudních (s odchylkami plynoucími ze zvláštních úprav, které mají přednost) budou projednávány:

- a) věci, o kterých to výslovně stanoví zákon o zvláštních řízeních soudních (k možnému zúžení viz výše ohledně sporného rozvodu);
- b) věci, o kterých to výslovně stanoví jiný zákon;
- c) věci, o nichž to sice zákon o zvláštních řízeních soudních ani jiný zákon výslovně nestanoví, ale pro něž je režim sporného řízení založený na

systému dvou stran nevhodný nebo dokonce nemožný. Půjde zejména o takové případy, v nichž má soud konstitutivním rozhodnutím do budoucna uspořádat poměry několika osob.

VI. Právo na spravedlivý proces v nesporných řízeních

21. Z hlediska současného chápání je nesporné řízení plnohodnotným druhem soudního řízení v civilních věcech. Dopadají proto na něj i **všechny požadavky plynoucí z práva na spravedlivý proces** ve smyslu čl. 36 Listiny, čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, včetně judikatury Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva vztahující se k těmto článkům.

22. Obzvláště je proto nutno zdůraznit **imperativ ústavně konformní interpretace zákona o zvláštních řízeních soudních**. Jednotlivá ustanovení tohoto zákona je nutno vykládat vždy tak, aby nebyla v rozporu se základními právy garantovanými ústavním pořádkem.

VII. Subsidiární použitelnost občanského soudního řádu

23. Nesporná řízení jsou **primárně regulována zákonem o zvláštních řízeních soudních**. Aplikační přednost mají ustanovení zvláštní části, dopadající na daný druh řízení, před částí obecnou. Bude-li se zákon o zvláštních řízeních soudních používat i pro řízení, která výslovně nejsou upravena, použilo by se pouze části obecné; jsou-li taková řízení alespoň zčásti výslovně upravena v jiných předpisech, má výslovná úprava přednost.

24. Ustanovení zvláštní ani obecné části však sama o sobě mnohdy stačit nebudou, a proto na otázky v nich neupravené bude nutno jako *lex generalis* **subsidiárně použít občanského soudního řádu**. Při aplikaci procesních pravidel obsažených v zákoně o zvláštních řízeních soudních a občanském soudním řádu může nastat několik různých situací:

- a) **Samostatná aplikace zákona o zvláštních řízeních soudních**. Pouze zákona o zvláštních řízeních soudních se použije tehdy, pokud je určita otázka vyčerpávajícím způsobem regulována v zákoně o zvláštních řízeních soudních. To se děje buď výslovným vyloučením občanského soudního řádu, nebo implicitně tím, že tu samou otázku výslovně reguluje zákon o zvláštních řízeních soudních. Při výslovném vyloučení aplikovatelnosti občanského soudního řádu zákon o zvláštních řízeních soudních neodkazuje na čísla paragrafů, ale slovně popíše

pravidlo, které se nemá aplikovat. Např. § 336 z. ř. s. vylučuje použití § 43 o. s. ř. v řízení o nahrazení souhlasu zástupce ČAK nebo KDP k seznámení se s obsahem listin slovy, podle nichž „ustanovení o oprávnění nebo doplnění podání, které neobsahuje všechny stanovené náležitosti nebo které je nesrozumitelné nebo neurčité, se nepoužije“. Má-li být podpůrná aplikace občanského soudního řádu vyloučena proto, že tutéž otázku reguluje zákon o zvláštních řízeních soudních, je zapotřebí pečlivě zvažovat, v jakém rozsahu je vyloučena aplikovatelnost občanského soudního řádu. Např. pro stanovení věcné příslušnosti soudu v nesporných věcech výslovně upravených v zákoně o zvláštních řízeních soudních stačí samotná aplikace tohoto zákona a občanský soudní řád se nepoužije vůbec. Naproti tomu § 21 a další s ním související ustanovení nepředstavují komplexní úpravu dokazování, a vedle nich se proto použijí ustanovení občanského soudního řádu o dokazování (k tomu viz pod dalším bodem).

- b) **Souběžná aplikace zákona o zvláštních řízeních soudních a občanského soudního řádu.** Oba předpisy se použijí tehdy, obsahují-li sice úpravu určité oblasti, avšak úprava v zákoně o zvláštních řízeních soudních je pouze kusá, a nevylučuje proto zcela aplikaci občanského soudního řádu. Krom příkladu dokazování, zmíněného v předchozím odstavci, lze poukázat např. na § 19 zákona o zvláštních řízeních soudních: toto ustanovení zdaleka nepředstavuje ucelenou regulaci všech otázek souvisejících s jednáním, a proto se vedle něj použije také § 115 a násl. o. s. ř.
- c) **Aplikace občanského soudního řádu bez zákona o zvláštních řízeních soudních.** Tato varianta nastane, pokud občanský soudní řád na rozdíl od zákona o zvláštních řízeních soudních reguluje určitou oblast, a tato regulace není neslučitelná s povahou nesporného řízení. Příkladem mohou být ustanovení upravující vyloučení soudce (§ 14 a násl. o. s. ř.), či pravidla postupu při odstraňování nedostatku věcné příslušnosti (§ 104a o. s. ř.).

25. Byť to § 1 odst. 2 ani 3 z. ř. s. výslovně nestanovuje, je zcela samozřejmé, že **z občanského soudního řádu nelze použít ta pravidla, která jsou neslučitelná s povahou nesporného řízení** (např. vedlejší intervence, koncentrace řízení), a **i ta pravidla, která takto nevhodná nejsou, bude nutno přiměřeně přizpůsobit povaze nesporného řízení.** Z toho dále vyplývá, že pokud je v některých nesporných řízeních vyloučeno použití § 20 odst. 1 z. ř. s., nemůže to znamenat, že je zjišťování skutkového stavu ovládáno projednací zásadou dle občanského soudního řádu. Takový závěr nepřichází v úvahu,

neboť projednací zásada vždy předpokládá systém dvou stran v kontradiktorním postavení; bez něj její použití nepřichází v úvahu.

§ 2 Řízení upravená tímto zákonem

Tento zákon upravuje řízení

- a) o podpůrných opatřeních a ve věcech svéprávnosti,
- b) ve věcech nezvěstnosti a smrti,
- c) o přivolení k zásahu do integrity,
- d) ve věcech přípustnosti převzetí nebo držení v ústavech,
- e) o některých otázkách týkajících se právnických osob a svěřenského fondu,
- f) o pozůstalosti,
- g) o úschovách,
- h) o umoření listin,
- i) ve věcech kapitálového trhu,
- j) o předběžném souhlasu s provedením šetření ve věcech ochrany hospodářské soutěže,
- k) o nahrazení souhlasu zástupce samosprávné komory k seznámení se s obsahem listin,
- l) o plnění povinností z předběžného opatření Evropského soudu pro lidská práva,
- m) ve věcech voleb zaměstnanců,
- n) o soudním prodeji zástavy,
- o) o zákazu výkonu práv spojených s účastnickými cennými papíry,
- p) ve věcech manželských a partnerských,
- q) ve věci ochrany proti domácímu násilí,
- r) o určení a popření rodičovství,
- s) ve věcech osvojení,
- t) ve věcech péče soudu o nezletilé,
- u) v některých věcech výkonu rozhodnutí.

I. Předmět právní úpravy zákona o zvláštních řízeních soudních

1. Zákon o zvláštních řízeních soudních v § 2 vypočítává věci, které výslovně coby jednotlivé druhy řízení dále upravuje ve zvláštní části. Tento

výčet navazuje na § 1 odst. 1 z. ř. s., podle něž soudy podle tohoto zákona projednávají pouze právní věci, o nichž to stanoví tento zákon. Z důvodů uvedených v komentáři k § 1 pod body 6. až 20. lze však považovat za pochybný závěr, že podle zákona o zvláštních řízeních soudních lze projednat pouze věci v něm výslovně vypočtené a dále ve zvláštní části upravené. **V režimu nesporného řízení mohou být podle názoru zastávaného v tomto komentáři projednávány nejen věci, o kterých to výslovně stanoví zákon o zvláštních řízeních soudních, ale i jiné věci,** které do režimu nesporného řízení odkáže jiný předpis, a konečně také záležitosti, které se do režimu sporného řízení založeného na systému dvou vzájemných odpůrců nehodí (zejména takové případy, v nichž má soud konstitutivním rozhodnutím do budoucna uspořádat poměry několika osob). Příklady viz na uvedeném místě.

2. **K pravomoci** viz komentář k § 1 pod bodem 5.

3. K problémům s vymezením věci projednávány v **řízení o některých otázkách právnických osob** viz nejen komentář k § 85 z. ř. s., ale též k § 27 z. ř. s. (v souvislosti s vymezením pojmu statusové věci právnické osoby).

II. Různorodost nesporných řízení

4. Věci, které mají být projednávány v nesporném řízení, jsou značně rozmanité; o tom svědčí už jenom samotný přehled těch záležitostí, které jsou výslovně vypočteny v § 2 z. ř. s., nemluvě o dalších nesporných věcech. Taková různorodost je však typická nejen pro českou právní úpravu, ale i pro jiné země regulující nesporné řízení. Projevem toho je, že **neexistuje žádné typické či standardní nesporné řízení, ale jenom řada zvláštních nesporných řízení.** Ty sice spojuje obecná část zákona (viz Mayr, Fucik, 2013, s. 26), ale – jak bude zřejmé z komentáře k dalším ustanovením obecné části – mnoho řízení se od nich (někdy bohužel bezdůvodně) výslovně odklání. Krom toho zvláštní část u většiny řízení upravuje jejich průběh podstatně odlišným způsobem, a to tak, aby co nejlépe odpovídal charakteru projednávané věci.

§ 3 Věcná příslušnost

(1) Pro řízení v prvním stupni jsou příslušné okresní soudy, nestanoví-li zákon jinak.

- (2) **Krajské soudy rozhodují jako soudy prvního stupně**
- a) ve statusových věcech právnických osob, včetně jejich zrušení a likvidace, jmenování a odvolávání členů jejich orgánů nebo likvidátora, přeměn a otázek statusu veřejné prospěšnosti,
 - b) ve věcech opatrovnictví právnických osob,
 - c) o úschovách za účelem splnění dluhu poskytnout dorovnání protiplnění nebo náhradu škody více osobám na základě rozhodnutí soudu podle zákona o obchodních korporacích nebo zákona o přeměnách obchodních společností a družstev (dále jen „povinná úschova“),
 - d) ve věcech kapitálového trhu,
 - e) o předběžném souhlasu s provedením šetření ve věcech ochrany hospodářské soutěže,
 - f) o nahrazení souhlasu zástupce České advokátní komory nebo Komory daňových poradců k seznámení se s obsahem listin.

I. Věcná příslušnost okresních soudů

1. Věcná příslušnost určuje, který článek soudní soustavy má věc **projednat v prvním stupni**. Věcnou příslušnost pro nesporné řízení upravuje především § 3 z. ř. s. Nestanoví-li tento nebo jiný zákon něco jiného, jsou k řízení věcně příslušné **okresní soudy**. Výjimky ve prospěch věcné příslušnosti **krajských soudů** jsou vypočteny v § 3 odst. 2 z. ř. s.

2. Nespornou povahu má rovněž řízení upravené v § 244 a násl. o. s. ř., v němž jsou přezkoumávána rozhodnutí správních orgánů v soukromoprávních záležitostech, popř. v dalších věcech, v nichž tak stanoví zákon. Také v tomto řízení je v prvním stupni příslušný **okresní soud**, krom přezkumu rozhodnutí o nepovolení vkladu do katastru nemovitostí (§ 249 odst. 2 o. s. ř.) a přezkumu rozhodnutí o výši náhrady za vyvlastnění podle zák. č. 184/2006 Sb., o vyvlastnění (viz § 28 odst. 1 tohoto zákona); pro tyto dva případy předepisují citovaná ustanovení věcnou příslušnost **soudů krajských**.

3. Charakter nesporného procesu má také **rejstříkové řízení**; věcně příslušné v tomto případě však nikdy nejsou soudy okresní, nýbrž krajské (§ 75 zák. č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob).

4. Pokud jiné předpisy upravující další nesporná řízení nad rámec výčtu obsaženého v § 2 zákona o zvláštních řízeních soudních (viz komentář k § 1 pod body 6. až 20.) nemají speciální úpravu věcné příslušnosti, je dána věcná příslušnost soudů okresních.

II. Věcná příslušnost krajských soudů

5. Krajské soudy jsou podle § 3 odst. 2 z. ř. s. věcně příslušné v těchto věcech:

- a) ve **statusových věcech právnických osob**. K tomu viz komentáře nejen k § 85 písm. a) z. ř. s., ale též komentář k pojmu statusových věcí právnických osob u § 27 z. ř. s.;
- b) ve věcech **opatrovnictví právnických osob**. K tomu viz § 85 písm. d) z. ř. s.;
- c) pro **povinné úschovy**. Viz § 289 a násl. z. ř. s.;
- d) ve věcech **kapitálového trhu**. Viz § 316 a násl. z. ř. s.;
- e) pro řízení o **předběžném souhlasu s provedením šetření ve věcech ochrany hospodářské soutěže**. Viz § 323 a násl. z. ř. s.
- f) pro řízení o **nahrazení souhlasu zástupce ČAK nebo KDP k seznámení se s obsahem listin**. Viz § 332 a násl. z. ř. s.

6. Věcná příslušnost krajských soudů je rovněž předepsána pro rejstříkové řízení, a ve dvou případech přezkumu rozhodnutí podle části páté o. s. ř. K tomu srov. shora komentář pod body 2. a 3.

III. Zkoumání věcné příslušnosti

7. Úprava postupu soudu při zkoumání věcné příslušnosti, jež je obsažena v § 104a o. s. ř., se použije rovněž v nesporných řízeních.

8. Věcnou příslušnost **zkoumá soud kdykoliv za řízení** (§ 104a odst. 1 o. s. ř.). Vychází přitom ze skutečností, které tu byly v době zahájení řízení (§ 11 odst. 1 o. s. ř.). Má-li soud za to, že není věcně příslušný, nemůže več sám postoupit soudu věcně příslušnému, ale musí ji **předložit svému nadřízenému vrchnímu soudu**. Předtím je povinen o svém záměru a důvodech pro takový postup vyrozumět účastníky řízení a dát jim příležitost se k tomu vyjádřit. Jejich vyjádření spolu s vlastní zprávou o věcné nepřislušnosti předloží vrchnímu soudu. Ten pak rozhodne, zda věc mají projednat v prvním stupni soudy krajské nebo okresní. Obdobně to platí také v případě, že nedostatek věcné příslušnosti namítne některý z účastníků (§ 104a odst. 2 až 5 o. s. ř.).

9. Skutečnost, že nedostatek věcné příslušnosti představuje tzv. neodstranitelný nedostatek podmínky řízení (tj. nedostatek, který soud v konkrétním řízení nemůže ani v součinnosti s účastníky odstranit), není důvodem pro odlišný postup podle toho, zda řízení bylo zahájeno **na návrh, či**

usnesením soudu o zahájení řízení. Nedostatek této procesní podmínky má stále stejnou povahu, bez ohledu na způsob zahájení řízení. Není proto důvodu, proč by v případě, že řízení zahájí věcně nepříslušný soud svým usnesením, mělo dojít k zastavení řízení, zatímco v návrhových řízeních by se postupovalo podle § 104a o. s. ř. (viz Levý in Svoboda, Tlášková, Vláčil, Hromada, 2015, s. 5). Takový rozdíl neplyne nejen z povahy nedostatku této procesní podmínky, ale ani ze znění zákona, jeho smyslu a účelu. Rozlišování mezi oběma skupinami případů postrádá rozumný důvod a ve skutečnosti by vedlo pouze k tomu, že o námitce účastníka vytýkající nedostatek věcné příslušnosti by v řízení zahájeném bez návrhu nerozhodoval nadřízený vrchní soud, ale soud, který řízení zahájil a u nějž řízení probíhá. Z těchto důvodů lze usuzovat, že **i v řízení zahájeném bez návrhu se při odstraňování nedostatku věcné příslušnosti postupuje podle § 104a o. s. ř.**; v porovnání s návrhovými řízeními však bude zřejmě častější výskyt případů, kdy předložení věci vrchnímu soudu bude vyvoláno námitkou účastníka řízení.

§ 4 Místní příslušnost

(1) Pro řízení je příslušný obecný soud osoby, v jejímž zájmu se řízení koná, nestanoví-li tento zákon jinak.

(2) Obecným soudem nezletilého účastníka, který není plně svéprávný (dále jen „nezletilý“), je soud, v jehož obvodu má nezletilý na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, popřípadě jiných rozhodujících skutečností, své bydliště.

I. Vztah § 4 zákona o zvláštních řízeních soudních k dalším ustanovením

1. Na základě pravidel **místní příslušnosti** lze určit, **kteřý z věcně příslušných okresních či krajských soudů má věc projednat a rozhodnout**, tj. do obvodu kterého z nich určitá věc náleží. Zákon o zvláštních řízeních soudních obsahuje jednak **obecná pravidla** o místní příslušnosti, obsažená v § 4, jednak **celou řadu pravidel zvláštních**, která mají aplikační přednost. Úprava obsažená v zákoně o zvláštních řízeních soudních však není úplná; vyžaduje použití občanského soudního řádu (např. ohledně vymezení obecného soudu či postupu při zkoumání místní příslušnosti), ale i zákona o soudech a soudcích

(co se týče vymezení soudních obvodů) či dalších předpisů (zvláštní pravidla pro určení místní příslušnosti).

II. Obecná a zvláštní místní příslušnost

2. Zákon o zvláštních řízeních soudních v § 4 odst. 1 vytváří dojem obecné úpravy místní příslušnosti: zásadně má být místně příslušným **obecný soud osoby, v jejímž zájmu se řízení koná**. Krom obecného soudu nezletilého (k tomu viz dále), vymezuje obecný soud § 85 a 85a o. s. ř. V případě, že osoba, v jejímž zájmu se řízení koná, nebude mít obecný soud v České republice, použije se § 86 o. s. ř. Viz komentář k těmto ustanovením.

3. Obecná místní příslušnost se však v nesporných řízeních uplatní jenom zřídka. V důsledku neprovázanosti obecné a zvláštní části zákona o zvláštních řízeních soudních je totiž **§ 4 odst. 1 většinou derogován zvláštními pravidly místní příslušnosti**, předepsanými pro téměř všechna řízení. Tato zvláštní pravidla mají před obecnou úpravou místní příslušnosti aplikační přednost, a § 4 odst. 1 z. ř. s. se proto může použít jenom pro ta řízení, pro něž zákonodárce – výjimečně – nepředepsal vlastní pravidla místní příslušnosti.

4. Nejen zvláštní místní příslušnost podle zákona o zvláštních řízeních soudních vylučuje obecnou místní příslušnost; totéž platí pro vztah **výlučné místní příslušnosti podle § 88 o. s. ř.** a obecné místní příslušnosti podle § 4 odst. 1 z. ř. s. Prakticky vzato z § 88 o. s. ř. přicházelo v úvahu v nesporných řízeních pouze uplatnění písmene b), stanovujícího místní příslušnost soudu, v jehož obvodu je nemovitá věc, týká-li se řízení práva k ní, a to pro řízení o soudním prodeji zástavy. Novela zákona o zvláštních řízeních soudních, provedená zákonem č. 87/2015 Sb., však pravidlo o místní příslušnosti soudu, v jehož obvodu leží nemovitost, je-li zástavou nemovitá věc – navzdory tomu, že jej bylo možno interpretačně dovodit –, vložila přímo do § 353a odst. 2 z. ř. s.

5. Řízeními, pro něž **zákon o zvláštních řízeních soudních nestanovuje speciální pravidla místní příslušnosti**, jsou pouze:

- řízení o některých podpůrných opatřeních (podle § 31 až 33 z. ř. s.)
- řízení o povolení uzavřít manželství (§ 367 až 370 z. ř. s.).

6. K tomu, koho lze považovat za **osobu, v jejímž zájmu se tato řízení konají**, viz komentář k § 31 a § 354 z. ř. s.; k řízení o povolení uzavřít manželství viz dále pod bodem 9.

7. K místní příslušnosti v **rejstříkovém řízení** viz § 75 zákona o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob. K místní příslušnosti v řízení

o přezkumu rozhodnutí správních orgánů v soukromoprávních záležitostech viz § 250 o. s. ř.

III. Obecný soud nezletilého

8. Druhý odstavec § 4 se **použije v řízeních, v nichž zákon stanoví, že místně příslušný je obecný soud nezletilého.** Jedná se o řízení

- ve věcech péče soudu o nezletilé (§ 467 odst. 1 z. ř. s.)
- o výkon rozhodnutí o péči o nezletilé děti (§ 500 odst. 1 z. ř. s.)
- o výkon rozhodnutí ve věcech výživného pro nezletilé dítě (§ 511 z. ř. s.).

9. V porovnání s předcházející úpravou obecného soudu nezletilého, obsaženou v § 88 písm. c) o. s. ř., ve znění účinném do 31. 12. 2013, je výčet záležitostí, v nichž se místní příslušnost řídí tímto pravidlem, užší. Zatímco současná právní úprava toto pravidlo vztahuje pouze k řízení ve věcech péče soudu o nezletilé a na řízení o výkon rozhodnutí z nich vzešlých, zmíněné ustanovení občanského soudního řádu je spojovalo také s řízením o určení, zda je třeba souhlasu rodičů dítěte k jeho osvojení, s řízením o osvojení, pokudž i s řízením o povolení uzavřít manželství. Zákon o zvláštních řízeních soudních pro naposled uvedené řízení zvláštní úpravu místní příslušnosti nemá. Pro řízení bude proto podle § 4 odst. 1 z. ř. s. místně příslušný obecný soud účastníka, v jehož zájmu se řízení koná. Vzhledem k tomu, že jím bude nezletilý, který hodlá uzavřít manželství a podává proto návrh na povolení uzavřít manželství, je jeho obecný soud určen ustanovením § 4 odst. 2 z. s. ř. Řízení ve věcech osvojení naproti tomu mají upravenou místní příslušnost výslovně v § 428 z. ř. s., v důsledku čehož je aplikace § 4 z. ř. s. vyloučena.

10. Výraz **nezletilý** je zaveden jako legislativní zkratka pro nezletilého, který není plně svéprávný. Fakt, že i nezletilý může být plně svéprávný, vyplývá z § 30 odst. 2 obč. zák., jenž umožňuje nabýt nezletilému plné svéprávnosti přiznáním svéprávnosti nebo uzavřením manželství. Používá-li zákon o zvláštních řízeních soudních pojem nezletilý, má tím na zřeteli právě **nezletilého, který ještě** nenabyl uvedenými způsoby **plné svéprávnosti.**

11. Obecným soudem nezletilého je **soud, v němž má nezletilý bydliště.** Bydlištěm se podle ustáleného výkladu obecně rozumí místo, ve kterém se účastník zdržuje s úmyslem zdržovat se tam trvale. V případě nezletilého není rozhodující jeho vůle, ale vůle rodičů, popř. bydliště může být dáno rozhodnutím soudu nebo jinými rozhodujícími skutečnostmi. I zde však musí být zřejmé, že se nezletilý má na takovém místě zdržovat trvale. Jeho bydlištěm

proto nemůže být místo, na němž nezletilý pobývá v důsledku opatření dočasného rázu; za taková dočasná opatření se považuje např. odevzdání dítěte do péče budoucích osvojitelů nebo jeho umístění v zařízení kolektivní péče, leda bylo spojeno s jasně projeveným úmyslem rodičů neplnit rodičovské povinnosti (R 63/70, R 69/67, NS PIS 5/66 – Sborník I., s. 54); totéž platí pro jeho umístění ve výchovném zařízení (NS Cpj 33/78).

12. Bydliště nezletilého může být určeno v prvé řadě **dohodou rodičů**. Dohoda může být výslovná, nebo konkludentní; v druhém případě však musí být z okolností případu a chování rodičů konsens zřejmý (viz též § 1756 obč. zák.). Nelze proto brát za bydliště nezletilého dítěte místo, kam se jeden z rodičů odstěhoval s dítětem bez (výslovné nebo alespoň konkludentní) dohody s druhým rodičem (NS PIS 5/66).

13. **Rozhodnutím soudu** je určeno bydliště dítěte např. tehdy, svěřil-li soud podle § 958 obč. zák. dítě do pěstounské péče.

14. **Jiná skutečnost**, na základě níž je určeno bydliště nezletilého, musí mít rovněž trvalý charakter. Může jít kupř. o situaci, kdy je jeden z rodičů spolu s nezletilým dítětem vykázan druhým rodičem z domu, a je proto nucen najít si jiné bydliště (viz KS HK 19 Co 378/2011 – ASPI). Náleží sem také případy, kdy nezletilý – jehož otec není znám a matka dala pro jeho narození souhlas s jeho osvojením bez vztahu ke konkrétním osvojitelům – již pobývá na základě rozhodnutí městského úřadu u budoucích osvojitelů (KS Praha 32 Nc 11/2011 – ASPI).

IV. Postup při zkoumání místní příslušnosti

15. Zákon o zvláštních řízeních soudních neupravuje postup soudu a účastníků při zjišťování a odstraňování nedostatku místní příslušnosti. Použije se proto **§ 105 o. s. ř.** Toto ustanovení rozlišuje mezi situacemi, **kdy se konalo přípravné jednání podle § 114c o. s. ř., a kdy nikoliv**. V nesporných řízeních je konání přípravného jednání v § 17 z. ř. s. obecně vyloučeno; výjimkou jsou pouze „jiná řízení“ upravená v hlavě čtvrté části druhé zákona o zvláštních řízeních soudních; viz § 294, § 312, § 321, § 329, § 338, § 347, § 352, § 357 a 364 z. ř. s., v nichž se vylučuje použitelnost § 17 z. ř. s. pro tato řízení. U těchto řízení bude proto nutno při zkoumání místní příslušnosti rozlišovat, zda se konalo přípravné jednání, či nikoliv. U ostatních řízení lze bez dalšího z § 105 o. s. ř. použít pravidla zkoumání místní příslušnosti uzpůsobená situaci, kdy se přípravné jednání nekonalo, neboť se v nich přípravné jednání podle § 17 z. ř. s. ani uskutečnit nemůže. Vždy samozřejmě platí, že místní

příslušnost soud zkoumá podle okolností, které tu byly v době jeho zahájení (§ 11 odst. 1 o. s. ř.).

16. Ve věcech, v nichž se **přípravné jednání podle zákona konat nemůže, popř. v nichž je sice konat lze, ale v konkrétním případě se neuskutečnilo**, je nutno rozlišovat, zda soud nařizuje k projednání věci samé jednání, či nikoliv; k tomu viz § 19 z. ř. s. Nařídí-li soud **jednání**, může místní příslušnost z vlastní iniciativy zkoumat jenom **předtím, než začne jednat o věci samé**. Započetím jednání ve věci samé se podle ustáleného názoru rozumí přednes návrhu na zahájení řízení navrhovatelem či jeho přečtení soudem. Rozhoduje-li soud **bez jednání**, může místní příslušnost zkoumat jenom **před vydáním rozhodnutí**.

17. Koná-li se v tzv. „jiných řízeních“ **přípravné jednání**, je soud oprávněn zkoumat místní příslušnost jenom **do jeho skončení**.

18. Místní příslušnost lze zkoumat rovněž k **námítce** účastníka. Tuto námitku však nemůže uplatnit navrhovatel, neboť jeho stanovisko k místní příslušnosti bylo vyjádřeno již v samotném návrhu na zahájení řízení (viz např. NS 30 Cdo 3355/2012). Možnost podat námitku místní nepříslušnosti je **časově omezena**:

- a) nekonalo-li se přípravné jednání, může ji účastník uplatnit v rámci prvního procesního úkonu, který mu přísluší;
- b) pokud se v tzv. „jiných řízeních“ přípravné jednání uskutečnilo, platí pro námitku účastníka stejné omezení jako pro zkoumání místní příslušnosti soudem z vlastní iniciativy, tj. námitku je možno vznést nejpozději do skončení přípravného jednání.

19. Dospěje-li soud z vlastní iniciativy či na základě důvodné a včasné námítky účastníka k závěru, že není místně příslušný, **vyloví usnesením svou nepříslušnost** a zároveň rozhodne o **postoupení věci** soudu, který považuje za místně příslušný. Tímto výrokem je soud vázán a nemůže již věc postoupit jinému soudu, než který je ve výroku uveden (R 39/78). Usnesení doručí soud všem účastníkům. Usnesení lze napadnout odvoláním. Nabude-li usnesení právní moci, soud, který vyslovil svou místní nepříslušnost, věc postoupí tomu soudu, který je označen ve výroku. Chybějí-li podmínky pro určení místně příslušného soudu, soud vedle výroku o své nepříslušnosti nerozhodne o postoupení věci (není komu), ale o **předložení věci Nejvyššímu soudu** k určení místně příslušného soudu podle § 11 odst. 3 o. s. ř.

20. Byla-li námitka účastníka uplatněna **opožděně nebo není-li důvodná**, soud ji usnesením zamítne. Proti jeho usnesení je odvolání přípustné (§ 202 odst. 1 o. s. ř. *a contrario*).

21. Jestliže v době, v níž je možno místní příslušnost zkoumat, soud nedostatek místní příslušnosti nezjistí nebo je účastník nenamítne, je tím **vada zhojena** a soud se bude nadále považovat za místně příslušný.

22. Pokud soud, jemuž byla věc postoupena, s postoupením nesouhlasí, předloží tuto otázku k rozhodnutí **svému nadřízenému soudu**. Pojem „nadřízený soud“ vychází z organizačních vztahů uvnitř soustavy soudů, nikoli ze vztahů instančních, a nelze proto nadřízený soud zaměňovat s odvolacím soudem (R 48/96). Rozhodnutím nadřízeného soudu je vázán nejen soud, který věc postoupil, ale samozřejmě také soud, jemuž byla věc postoupena a který rozhodování nadřízeného soudu sám inicioval.

23. Nadřízenému soudu nemůže soud, jemuž byla věc postoupena, předložit záležitost tehdy, pokud **otázka příslušnosti již byla rozhodnuta odvolacím soudem** na základě odvolání účastníka proti usnesení, jímž soud vyslovil svou nepřislušnost; v takovém případě závazné řešení otázky místní příslušnosti vyplývá z rozhodnutí odvolacího soudu.

Z další judikatury

NS 31 Nd 316/2013 (určení místně příslušného soudu podle § 11 odst. 3 o. s. ř., není-li dána pravomoc českých soudů), III. ÚS 118/97 (k začátku jednání)

§ 5 Přenesení příslušnosti

Změní-li se v řízení ve věcech péče soudu o nezletilé, ve věcech opatrovnických a v řízení o svéprávnosti okolnosti, podle nichž se posuzuje příslušnost, může příslušný soud přenést svoji příslušnost na jiný soud, je-li to v zájmu nezletilého, opatrovance nebo osoby, o jejíž svéprávnosti se rozhoduje. Jestliže soud, na nějž byla příslušnost přenesena, s přenesením nesouhlasí, předloží věc k rozhodnutí, pokud otázka přenesení příslušnosti nebyla již odvolacím soudem rozhodnuta, svému nadřízenému soudu; rozhodnutím tohoto soudu je vázán i soud, který příslušnost přenesl.

I. Věci, v nichž lze přenést místní příslušnost

1. Pro určení věcné a místní příslušnosti jsou až do skončení řízení rozhodné **okolnosti, které tu byly v době jeho zahájení** (§ 11 odst. 1 o. s. ř.). Fixování místní příslušnosti na obvod soudu, v němž měl na začátku řízení bydliště ten, koho se řízení týká (nezletilý, posuzovaný, opatrovanec), by mohlo

u řízení, u nichž se předpokládá, že budou trvat po dlouhou dobu, vyvolávat při změně bydliště praktické problémy. Proto právní úprava v těchto věcech prolomuje zásadu *perpetuatio fori* a umožňuje přenést místní příslušnost na jiný soud.

2. **Přenesení místní příslušnosti je možné pouze v těchto záležitostech** upravených v zákonu o zvláštních řízeních soudních:

- a) ve věcech **péče soudu o nezletilé** (§ 466 a násl. z. ř. s.);
- b) ve věcech **opatrovnických**. Opatrovnickými věcmi se zřejmě rozumí řízení ve věcech opatrovnictví člověka podle § 44 a násl. z. ř. s., a nikoliv též řízení ve věcech opatrovnictví právnických osob dle § 85 písm. d) z. ř. s. Tomuto řešení nasvědčuje fakt, že u opatrovnictví právnických osob podle § 486 a násl. obč. zák. se zjevně nepočítá s tím, že by mělo či mohlo být dlouhodobým opatřením jako u osob fyzických;
- c) řízení o **svéprávnosti** (§ 34 a násl. z. ř. s.).

3. K přenesení místní příslušnosti v **rejstříkovém řízení** viz § 76 zákona o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob.

II. Předpoklady přenesení příslušnosti

4. K přenesení místní příslušnosti může dojít za **kumulativního naplnění dvou předpokladů**:

- a) **změna okolností, podle nichž se posuzuje místní příslušnost**. Skutečnosti rozhodné pro určení místní příslušnosti se ve všech třech druzích řízení, v nichž může dojít k přenesení místní příslušnosti, odvíjejí od bydliště osoby, které se řízení týká. V řízení ve věcech péče soudu o nezletilé tak bude změna, kterou má na mysli § 5 z. ř. s., spočívat ve změně bydliště nezletilého (§ 4 odst. 1 ve spojení s § 467 odst. 1 z. ř. s.), v řízení ve věcech opatrovnických ve změně bydliště opatrovance (§ 44 odst. 1 z. ř. s.), a v řízení o svéprávnosti ve změně bydliště posuzovaného (§ 34 z. ř. s. ve spojení s § 85 odst. 1 o. s. ř.);
- b) **přenesení místní příslušnosti je v zájmu nezletilého, opatrovance nebo osoby, o jejíž svéprávnosti se rozhoduje** (§ 35 odst. 2 z. ř. s. pro takovou osobu zavádí legislativní zkratku „posuzovaný“). Ve věcech péče soudu o nezletilé judikatura dospěla k závěru, že „zájem dítěte jednak dochází naplnění v požadavku, aby o jeho poměrech rozhodoval soud, který k tomu má nejlepší podmínky a jednak slouží jako korektiv, který – i když by jinak byly dány místní souvislosti – ponechává

soudu prostor pro uvážení, který soud věc projedná a rozhodne. Přenesení příslušnosti tak bude bránit např. pouhá snaha jednoho z rodičů o ‚legalizaci‘ pobytu dítěte v jiném místě (často značně vzdáleném), než je původní bydliště, vedená snahou o omezení či znemožnění styku dítěte s druhým z rodičů“ (R 39/14). Při posuzování zájmu dítěte se vychází mj. z Úmluvy o právech dítěte. Nejlepší zájem dítěte v procesním významu zahrnuje podle R 102/12 rozhodovací činnost soudu, která v konkurenci často protichůdných zájmů účastníků řízení zvažuje a přední význam přiznává zjištěnému zájmu dítěte s cílem dosáhnout pro dítě stabilního a dlouhodobého řešení. Podle okolností konkrétního případu tak v zájmu dítěte může přenesení příslušnosti být tehdy, změni-li nezletilý bydliště, popř. bydliště sice nezmění, ale bude kupř. umístěn ve výchovném zařízení (NS Cpj 228/81, NS Cpj 33/78). V souladu se zájmem nezletilých sourozenců však zřejmě nebude rozdělení místní příslušnosti soudu postupem podle § 5 z. ř. s. tak, že ohledně každého z nich povede řízení jiný soud (R 85/70).

5. Jazykový výklad § 5 z. ř. s. by mohl svádet k závěru, že je na úvaze soudu, zda při naplnění obou předpokladů k přenesení místní příslušnosti přistoupí, či nikoliv („**může ... přenést**“). Takový výklad však postrádá rozumný smysl, neboť zřejmě nelze nalézt jediný skutečný důvod pro to, proč by se mělo určení místní příslušnosti přičítat zájmům těch, jichž se tato řízení týkají. Proto tak, jako u mnoha jiných ustanoveních procesních předpisů, je slovo „může“ namísto chápat nikoliv jako vyjádření možnosti, ale jako **založení kompetence**, zde k přenosu místní příslušnosti. Je-li tedy skutečně v zájmu nezletilého, opatrovance nebo posuzovaného přenést pro změnu rozhodujících okolností místní příslušnost, je soud povinen takto postupovat.

6. Ačkoliv to § 5 výslovně nepředpokládá, z práva na spravedlivý proces lze dovodit povinnost soudu **seznámit účastníky** se záměrem přenést místní příslušnost a dát jim příležitost **vyjádřit se** k takovému postupu. Vyjádření účastníků pak bude důležitým podkladem pro posouzení otázky, zda přenesení příslušnosti skutečně je v zájmu nezletilého, posuzovaného či opatrovance, nebo nikoliv.

III. Rozhodnutí o přenesení příslušnosti

7. O přenesení příslušnosti rozhodne soud, který byl dosud místně příslušným, formou **usnesení** (§ 167 odst. 1 o. s. ř.). Ve výrokové části rozhodne jak o **přenesení** místní příslušnosti, tak o **postoupení** věci. Usnesení se **doručuje**

všem účastníkům řízení. Proti usnesení je **odvolání** přípustné (§ 202 odst. 1 o. s. ř. *a contrario*). Po právní moci usnesení soud postoupí spisy soudu, na nějž byla místní příslušnost přenesena (R 85/70).

8. Soudem, na nějž má být místní příslušnost přenesena, je **soud, na nějž nově ukazují okolnosti rozhodné pro stanovení místní příslušnosti**. Viz § 4 odst. 1 a § 467 odst. 1 z. ř. s., § 44 odst. 1 z. ř. s. a § 34 z. ř. s. ve spojení s § 85 odst. 1 o. s. ř.

9. Nesouhlasí-li soud, na nějž byla místní příslušnost přenesena, s tímto krokem, **předloží věc svému nadřízenému soudu**. K pojmu nadřízeného soudu viz komentář k § 4 pod bodem 21. Vzhledem k tomu, že s ohledem na pravidla věcné příslušnosti může dojít k přenosu místní příslušnosti pouze z okresního soudu na jiný okresní soud, bude nadřízeným soudem vždy soud krajský. Nepůjde o společně nadřízený soud – takový by ostatně ani v mnoha případech vůbec nemusel existovat –, nýbrž o **krajský soud nadřízený okresnímu soudu, na nějž byla místní příslušnost přenesena a který s tímto postupem nesouhlasí**.

10. Rozhodnutím nadřízeného soudu je **vázán** jak soud, na nějž byla věc přenesena a který s přenesením místní příslušnosti nesouhlasí, tak i soud, který se své místní příslušnosti vzdal, jakož i samotní účastníci. Rozhodnutí nadřízeného soudu **musí být odůvodněno**; z hlediska požadavků kladených na odůvodnění rozhodnutí právem na spravedlivý proces je zjevné, že se rozhodnutí musí vypořádat s případnou argumentací účastníků ve prospěch přenesení místní příslušnosti, nebo naopak proti ní.

11. Předložení věci nadřízenému krajskému soudu nepřipadá v úvahu tehdy, pokud otázka přenesení příslušnosti byla k **odvolání** některého účastníka proti usnesení o přenesení příslušnosti již rozhodnuta odvolacím soudem.

IV. Vztah přenesení příslušnosti k delegaci vhodné

12. Prakticky významný je vztah § 5 z. ř. s. k § 12 odst. 2 o. s. ř., v němž je upravena tzv. delegace vhodná. Za stále použitelný lze považovat názor vyslovený nedávno v judikatuře k § 177 odst. 2 o. s. ř., že **přenesení místní příslušnosti je zvláštním pravidlem, které má aplikační přednost** před ustanovením o delegaci vhodné (R 16/14). V řízení, na které dopadá § 5 z. ř. s., proto zásadně nelze § 12 odst. 2 o. s. ř. použít. Tedy změní-li se po zahájení řízení bydliště nezletilého, opatrovance nebo posuzovaného, je nutno posoudit postupem podle § 5 z. ř. s., zda změna místní příslušnosti je v jejich zájmu, či nikoliv.